

РЕЦЕНЗІЯ

*кандидата економічних наук, доцента кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського національного університету,*

Валігури Володимира Андрійовича

на дисертацію

Буковського Миколи Миколайовича на тему

«Податкові стратегії держави в умовах гібридних викликів і загроз»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю

072 Фінанси, банківська справа і страхування

Актуальність теми дисертаційної роботи

Сучасний стан розвитку національної економіки, а також функціонування її фіскальної та податкової складових характеризується високим рівнем нестабільності, посиленням зовнішніх і внутрішніх ризиків, зростанням потреби у фінансових ресурсах для забезпечення обороноздатності держави та відновлення економічного потенціалу. Водночас спостерігається трансформація ролі податкової політики, яка дедалі більше інтегрується у систему стратегічного управління державними фінансами та набуває ознак комплексного інструменту забезпечення оборони та протидії військовій агресії РФ. Означені обставини об'єктивно актуалізують дисертаційне дослідження Буковського М.М. на тему «Податкові стратегії держави в умовах гібридних викликів і загроз».

Особлива значущість досліджуваної проблематики зумовлена необхідністю подальшого розвитку наукових підходів до стратегування у сфері державних фінансів в умовах глибоких соціально-економічних і безпекових трансформацій, особливо з огляду на вплив гібридних викликів і загроз, що поєднують воєнні, економічні, інформаційні та інституційні чинники. Така багатовимірність ризиків обумовлює потребу у формуванні узгоджених, довгостроково орієнтованих стратегічних рішень, здатних забезпечити адаптивність податкової системи до зовнішніх і внутрішніх шоків, а також її

спроможність виконувати стабілізаційну функцію в умовах підвищеної невизначеності.

За цих обставин особливої актуальності набуває наукове обґрунтування стратегічних підходів реалізації податкової політики в умовах воєнної економіки та післявоєнного відновлення. Податкове стратегування має враховувати не лише параметри мобілізації доходів бюджету, а й інституційні характеристики державного управління, рівень довіри до фіскальних органів, цифровізацію адміністрування, а також необхідність підвищення стійкості податкової системи до новітніх ризиків.

У цьому контексті актуальність дисертаційного дослідження визначається його спрямованістю на розв'язання складної наукової проблеми – формування теоретико-методологічних засад податкового стратегування як ключового інструменту забезпечення фіскальної резильєнтності, стратегічної узгодженості державної податкової політики та ефективного реагування на гібридні виклики сучасного розвитку держави.

***Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації, їх достовірність***

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації Буковського М.М., є достатньо високими і підтверджуються системністю проведеного дослідження, логічною послідовністю викладення матеріалу та комплексністю використаної доказової бази. Достовірність отриманих результатів забезпечена широким залученням наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, що висвітлюють різні аспекти податкового стратегування, ґрунтовним аналізом нормативно-правових актів з питань стратегування на рівні державних фінансів та в сфері оподаткування, а також застосуванням комплексу сучасних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, серед яких системний і порівняльний аналіз, історико-логічний підхід, методи структурно-функціонального та економіко-аналітичного дослідження. Їх використання забезпечило належний рівень аргументованості висновків і дало змогу автору здійснити всебічну оцінку процесів трансформації податкових стратегій у контексті сучасних гібридних викликів.

Теоретичною основою роботи слугують фундаментальні положення фінансової науки, які дисертант творчо розвинув і адаптував до умов функціонування держави в середовищі підвищеної невизначеності. Автор значну увагу приділив аналізу наукових підходів до класифікації ризиків і загроз, що охоплюють як військові, так і невійськові форми впливу на державу, та її податкову складову. Такий підхід забезпечив комплексне бачення проблематики податкового стратегування та заходів, необхідних для мінімізації впливу ймовірних викликів і загроз.

Досягнення поставленої мети дослідження – розроблення теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо формування податкових стратегій держави – підтверджується логічною узгодженістю отриманих результатів, їх внутрішньою несуперечливістю та апробацією в науковому середовищі. Опублікування основних положень дисертації у фахових наукових виданнях свідчить про їх визнання та наукову цінність.

Загалом представлені у роботі положення, висновки й рекомендації вирізняються достатнім рівнем аргументованості, наукової обґрунтованості та новизни, що підтверджує їх значущість для подальшого розвитку теорії державних фінансів і практики податкового стратегування в умовах сучасних системних викликів.

Наукова новизна, представлена у дисертації, її основні наукові положення, висновки та рекомендації

Наукова новизна дисертаційного дослідження загалом справляє позитивне враження, оскільки охоплює широке коло теоретичних, методологічних і прикладних аспектів податкового стратегування в умовах гібридних викликів і загроз:

удосконалено:

- авторське трактування податкової стратегії, як цілеспрямованої сукупності заходів, що здійснюють суб'єкти державного управління, що спрямовані на забезпечення динамічних процесів зміни та оновлення структури, функцій та співвідношення інститутів оподаткування (формальних і неформальних) на основі відповідних методик планування та принципів

впливу для забезпечення досягнення довгострокової стійкості, динамічної адаптації та ефективної реалізації податкової системи держави в умовах високої невизначеності внутрішнього та зовнішнього середовища;

- дослідження генезису податкового стратегування в умовах детермінованих ризиків в Україні в період 2014 – 2025 рр., щодо особливостей формування та реалізації стратегічних актів в сфері управління державними фінансами та її податковій складовій;

- напрями стратегічної оптимізації податкового портфелю для України із застосуванням емпіричних інструментів Парето-фронту, що дозволило дійти висновку про структурний компроміс між мобілізацією доходів, ціною оподаткування та фінансуванням суспільних благ, який загострюється у воєнний час та аргументувати, що результати розрахованого Парето-фронту доцільно використовувати для формування набору керованих політик, між якими можливе перемикання залежно від безпекових ризиків та зовнішнього фінансування. Це дало змогу обґрунтувати недостатність традиційних детермінованих моделей, на основі яких встановлювались стратегічні імперативи в умовах системної невизначеності та актуалізувати важливість врахування поведінкових реакцій (з урахуванням кривої Лаффера) для оцінки поведінки економічних агентів при зміні податкового навантаження;

- інституційну систематизацію багаторівневих податкових стратегій (глобальних, регіональних та національних), сформованих у відповідь на зростання глобальної нестабільності, особливо після 2014 та 2022 рр. Аналіз показав, що гібридні виклики трансформували глобальну фінансову архітектуру, спровокувавши уряди на «security turn» (безпековий поворот) та оперативну адаптацію фіскальних інструментів. Було ідентифіковано параметри успішності та антикризовий спектр заходів (зниження ставок, податкові стимули, пільги для інвесторів), які використовуються у світі. Це дало змогу обґрунтувати ключові вимоги до архітектури національної податкової стратегії України, зокрема, використовуючи як бенчмарк механізм середньострокового фіскально-структурного планування ЄС (наприклад, Регламент ЄС 2024/12637) для координації фіскальних показників із

реформами, інвестиціями та оборонними стратегіями.

- застосування ризик-орієнтованого підходу до моделювання фіскального простору з використанням методу Монте-Карло, що дозволило перейти від нормативу «максимізації доходів» до нормативу фіскальної стійкості в умовах системної невизначеності. У результаті розрахунків встановлено, що оптимальне податкове навантаження зміщується з 27 – 31% (довоєнні умови) до 14 – 20% (воєнні умови), щоб мінімізувати втрати податкової бази та запобігти тінізації. Завдяки симуляціям, було згенеровано емпіричний розподіл прогнозних значень, що забезпечило оцінку нелінійного характеру залежності та асиметричності ризиків, створюючи принципово важливу методологічну основу для формування антикризової податкової політики України;

- концептуально-методологічні засади податкового стратегування шляхом обґрунтування сутнісних характеристик антикризової податкової стратегії, що актуалізувало необхідність зміни класичних моделей стратегування для оперативного реагування на внутрішні та зовнішні шоки, спричинені загостренням геополітичної напруги та військовими конфліктами. Це дало змогу окреслити тріаду взаємопов'язаних імперативів (забезпечення, адаптації та захисту), а також комплексу принципів (фіскальної мілітаризації, цілісності, резильєнтності, превенції) і критеріїв ефективності (фіскальної, інституційної, економічної), що забезпечують її оперативність та керованість у надзвичайних умовах;

одержали подальший розвиток:

- теоретико-методологічні положення щодо ролі податкової системи як ключового елемента забезпечення фінансової та економічної стійкості держави в умовах протидії гібридним викликам і загрозам, з визначенням їх спектру розгортання на різних рівнях (інфраструктурному, економічному, інституційному), та аргументувати гостру необхідність побудови податкової стратегії, яка б поєднувала правові, інституційні та технологічні заходи на засадах відмови від хаотичного, ситуативного впливу до антикризового стратегічного управління на рівні держави, окресленого відповідними

доктринальними документами;

- трактування сутності поняття «податкового реформування», яке полягає у концептуалізації його як динамічного процесу генезису існуючих інститутів оподаткування відповідно до видозмінених умов функціонування суспільства, де має місце відмова від пасивної адаптації до нової реальності шляхом внесення фрагментарних коректив, та натомість здійснюється системна реконцептуалізація фундаментальних принципів організації національної податкової системи з формуванням інституційної архітекτονіки податкового реформування як проактивного, усвідомленого та телеологічно орієнтованого процесу конструювання якісно нової інституціональної конфігурації у сфері фіску;

- дослідження реалізації інституційних механізмів податкового та митного адміністрування в умовах гібридних загроз, на основі чого було окреслено напрями оцінки ефективності адміністрування, які охоплюють організаційну структуру, фінансову результативність, рівень технологічності/цифровізації та якість протидії гібридним викликам. Це дає змогу ідентифікувати необхідні заходи податкового реформування, виявляти інституційні дисфункції та здійснювати превентивні заходи, що є критично важливим для підвищення стійкості фінансової системи;

- наукові розробки концептуальних засад реалізації антикризової податкової стратегії, що дало змогу обґрунтувати її як цілісний інструмент національної оборони та захисту в умовах гібридних загроз. Аргументовано, що ефективна стратегія має охоплювати тріаду взаємозалежних вимірів: економічний (фінансова мобілізація), резильєнтний (інституційна стійкість) та морально-етичний (фінансова справедливість). Це дало змогу обґрунтувати, що податкова стратегія для України повинна поєднувати жорсткі вимоги фінансової мобілізації з довгостроковими інституційними цілями резильєнтності та моральної справедливості.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у систематизації та подальшому розвитку теоретичних засад фінансової науки у

сфері податкового стратегування. Отримані результати дають змогу інтегрувати різні наукові підходи до формування та реалізації податкових стратегій держави, уточнити механізми їхнього впливу на економічну стабільність та фінансову стійкість у контексті гібридних загроз і складних зовнішніх викликів. Значущість дослідження проявляється у формуванні узагальненої концептуальної моделі податкового стратегування, що забезпечує науково обґрунтовану основу для підготовки рекомендацій щодо вдосконалення практики державного управління податковими ресурсами. Висновки дисертаційного дослідження розширюють межі сучасної фінансової науки, пропонують нові методологічні підходи та створюють платформу для подальших досліджень у галузі стратегічного управління податковою політикою.

Практичне значення результатів дослідження полягає у їхній прямій застосовності для формування ефективної державної податкової політики та підвищення ефективності фінансової системи. Зокрема, рекомендації дисертанта можуть бути використані: органами державної влади при розробці стратегічних, програмних та нормативно-правових документів у сфері податкової та фінансової політики, що забезпечує комплексне та прогнозоване управління державними фінансовими ресурсами; в управлінській практиці для оптимізації податкового адміністрування, зміцнення доходної бази бюджету, підвищення фінансової стійкості та адаптації податкової політики до умов гібридних викликів; у науково-дослідній діяльності для подальшої розробки методів податкового стратегування та інструментів стратегічного планування у фінансовій сфері, що сприяє вдосконаленню теоретичних і практичних підходів; та у навчальному процесі закладів вищої освіти під час викладання дисциплін фінансово-економічного спрямування, сприяючи формуванню компетентностей майбутніх фахівців, здатних ефективно реагувати на сучасні економічні та політичні виклики.

Таким чином, результати дослідження мають високу наукову і практичну цінність, оскільки вони одночасно розвивають теоретичну базу фінансової науки, пропонують нові методологічні підходи до податкового стратегування та

забезпечують надійний фундамент для удосконалення державної податкової політики в умовах складних економічних і гібридних загроз.

Повнота викладу результатів дослідження в публікаціях

Основні положення і висновки дисертації викладені у 13 наукових працях загальним, обсягом 7,03 д.а., з яких 5 статей в українських фахових виданнях з фінансів, банківської справи та страхування; 8 тез доповідей за результатами участі в роботі всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій та апробації на наукових заходах.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація на тему «Податкові стратегії держави в умовах гібридних викликів і загроз» пройшла перевірку на доброчесність із використанням системи «Strike Plagiarism». Текст дисертації Буковського М.М. за результатами перевірки на наявність академічного плагіату, фабрикування чи фальсифікування не містить запозичень без належного посилання на джерело, що відповідає критерію дотримання здобувачем академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації, її окремих положень та оформлення

Дисертаційна робота містить окремі дискусійні положення, які потребують уточнення або подальшого обґрунтування:

1. Потребує уточнення питання щодо розробки податкової стратегії: чи йдеться про одну узагальнену стратегію, чи про комплекс взаємопов'язаних податкових стратегій. У роботі автор застосовує обидві термінологічні конструкції, що потребує більшої чіткості для уникнення неоднозначності в концептуальному та практичному аспектах дослідження.

2. У дисертації концептуально обґрунтовано введення категорії «податковий портфель», що є науково цікавим і актуальним у контексті воєнної економіки. Водночас змістове наповнення цієї категорії має переважно теоретичний характер і не супроводжується чітким визначенням кількісних індикаторів та методичного інструментарію для вимірювання відповідних процесів, що обмежує її практичну застосовність.

3. Слід уточнити, які саме заходи, передбачені Національною стратегією доходів до 2030 року, автор вважає найбільш доцільними та невідкладними для реалізації з урахуванням існуючих обмежень, ризиків і загроз. Така деталізація дозволила б підвищити прикладну цінність дослідження та його відповідність стратегічним пріоритетам держави.

4. У параграфі 3.3 автор описує напрями формування антикризової податкової стратегії у контексті економічного, резильєнтного та морально-етичного вимірів. Можливо, доцільно було б доповнити цей аналіз іншими важливими складовими, зокрема інституційним та регуляторним аспектами, що дозволило б більш комплексно відобразити механізми реалізації антикризової податкової політики.

5. Потребують детальнішого уточнення результати прогнозування податкових надходжень та оцінювання фіскальної стійкості, особливо з урахуванням поведінкового підходу, що враховує реакцію економічних агентів на зміну податкового навантаження, відображену кривою Лаффера. Зокрема, автор констатує, «що в довоєнних умовах економіка мала достатній запас стійкості для забезпечення максимізації бюджетних надходжень при податковому навантаженні на рівні 27 – 31%, проте в умовах війни значно зростають ризики економічної діяльності, зменшується податкова база, збільшується безробіття, знижується інвестиційна активність та посилюється інфляційний тиск. Це призводить до різкого звуження можливого фіскального простору та зміщення оптимальної податкової ставки до 14 – 20%, що відповідає рівню, при якому мінімізуються втрати податкової бази та запобігається подальше зростання тіньової економіки». Потребують більш детального обґрунтування результати скорочення оптимальної податкової ставки до 14 – 20% та наслідки для економіки держави.

Зазначені дискусійні аспекти носять рекомендаційний, уточнюючий характер і не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження Буковського Миколи Миколайовича на тему «Податкові стратегії держави в умовах гібридних викликів і загроз», яке відрізняється науковою новизною, продуманістю та структурованістю.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Буковського М.М. на тему: «Податкові стратегії держави в умовах гібридних викликів і загроз» є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана на актуальну тему та вирішує актуальне наукове завдання, відповідає сучасним вимогам до наукових робіт такого рівня, результати якого можуть бути використані як у науковій діяльності, так і в практичній діяльності органів державної влади, податкових та митних інституцій. Отримані результати та висновки мають наукову новизну, важливе теоретичне та практичне значення, роблять безперечний внесок у теорію та практику податкового стратегування на рівні держави в контексті нейтралізації ймовірних викликів та загроз гібридного характеру.

Дисертація відповідає спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа і страхування», та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Буковський Микола Миколайович заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа і страхування».

Рецензент:

**кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнського національного
університету**

Володимир ВАЛІГУРА

